

8. Kázeň a moc ve školní třídě

Kateřina Lojdová

Rozdíl mezi dobrým a špatným učitelem není v tom, jak řeší kázeňské přestupky žáků ve třídě, ale v tom.....

Kázeň ve školní třídě

Jak vnímáte slovo kázeň?

- Dodržování stanovených (vnějších) nebo dobrovolně přijatých pravidel (vnitřních) (Bendl, 2004).
- Na rozdíl od dřívějšího pojetí kázně jako prostředku k omezování svobody dítěte se dnes kázeň chápe jako prostředek k ovládnutí sama sebe. Sebekázeň je považována za jeden z cílů výchovy.

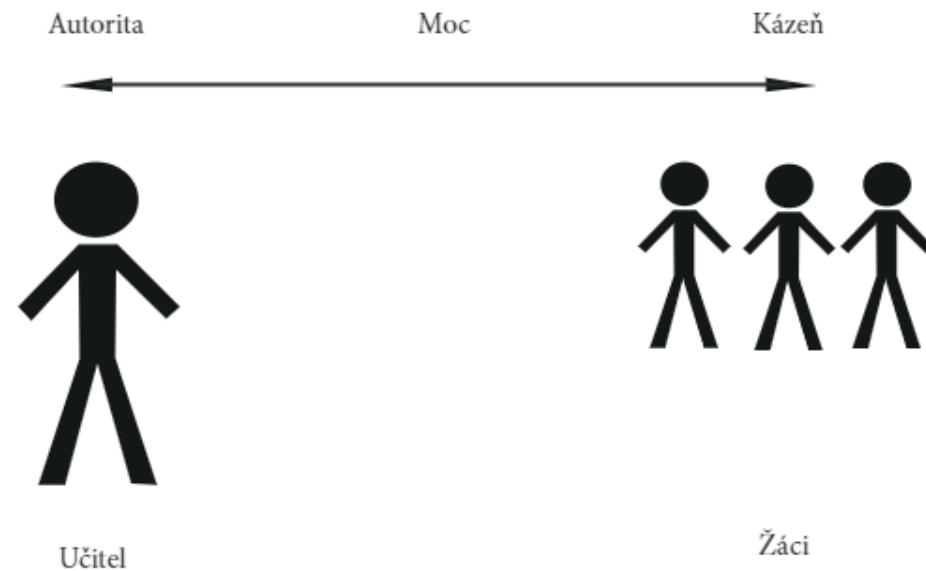
Kázeň ve školní třídě

Evidence-based
(srov. Lukas,
Lojdová, 2016)

Kázeň, autorita a moc ve školní třídě

- Vztah pojmů

Školní třída jako mocenská aréna

- Moc chápeme jako potenciál ovlivňovat postoje, hodnoty a jednání jiné osoby nebo skupiny osob (Richmond & McCroskey, 1992)
- Jen jiné pojmenování autority učitele?

Moc učitele (French, Raven, 1959)

- **donucovací** – moc učitele (respektování jeho požadavků) vychází z žákovy potřeby vyhnout se trestu (např. ve formě špatných známek či kritiky před třídou);
- **odměňovací** – moc učitele určována snahou žáka získat odměnu ve formě hmotné (body, známky), psychologické (pochvala) či vztahové (pochvala před spolužáky);
- **referenční** – vychází z identifikace žáka s učitelem na základě sympatií a náklonnosti („být jako učitel“);
- **legitimní** – souvisí se sociální rolí učitele, která garantuje (formální) autoritu nad žáky. Tato role je spjata s normou dohlížet na druhé a ovlivňovat je.
- **expertní** – vychází z učitelovy znalosti oboru nebo ze zvládnutí výukových metod. Vliv učitele na žáky vychází z jejich vnímání učitele jako experta, který má intelektuální znalosti obsahu (či určité dovednosti).

Kázeň je součástí řízení třídy (classroom management)

Oblasti řízení třídy

- Oblast chování žáků (kázeň)
- Didaktická oblast

Obecné strategie řízení třídy (kázeňské strategie)

- Proaktivní
- Reaktivní

Proaktivní řízení třídy

- podpůrné chování učitele („warm demanders“) – srov. respektující výchova
- pravidla ve třídě

Reaktivní řízení třídy

- legitimní, pokud nezahrnuje nevhodné chování učitele

Nevhodné chování učitele (Mareš, 2013)

- Jaké normy může učitel porušovat?
- Typy nevhodného chování učitele
Zákonné x nezákonné
Nevědomé x vědomé

Příklady

Učitel ve vzteku fyzicky napadne žáka, zaútočí na něj (ať už tomu předchází žákovo provokování nebo ne).
Učitel má sexuální styk s nedospělou žákyní či učitelka s nedospělým žákem.

Během školní exkurze na starém hřbitově se na žáka zřítí starý náhrobek a velmi vážně ho zraní. Učitel, který exkurzi vede a nezajistí dozor nad všemi skupinami žáků pohybujícími se po hřbitově, je obviněn z trestného činu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti.

Učitel neporozumí vzniklé situaci, nedostatečně ji vyhodnotí a nevhodně zareaguje. Příkladem může být kulturně necitlivé jednání učitele vůči žákovi pocházejícímu z minority.

Učitel neupozorní žáky na rizika, neposkytne jim při hodině tělesné výchovy dopomoc či záchranu a při cvičení dojde k úraze žáka.

Učitel ve vzteku křičí na žáka či třídu, nadává žákovi či žákům.

S jakými žáky mají učitelé lepší vztahy?

- Dobrý vztah učitele s žáky koreluje s charakteristikami žáků, jako je školní úspěšnost (Hamre & Pianta, 2001) či konformita žáka ve vztahu k pravidlům ve škole (Claessens et al., 2016).
- Výzva: vztah učitele s žákem, který se nechová konformně či odmítá školu (žákovská rezistence)

Definice žákovské rezistence (Lojdová, 2015)

Projevy, kterými se žáci snaží vyhnout požadavkům učitele či dosáhnout vlastního záměru.

Opozitní žákovské chování, které zahrnuje soutěžení o moc a zpochybňuje legitimitu školy obecně a konkrétně legitimitu dílčích instrukcí (McLaren, 1985).

Projevy nekázně nejsou vždy rezistencí, přestože se obojí projevuje podobně.

Dvojí pohled na rezistenci žáků

- a) Rezistentní strategie jsou v rozporu s normami instituce školy a v rozporu s akademickým úspěchem, žáci mohou být označováni jako neschopní učit se - brzdí rozvoj žáka
- b) Revolucionáři a kritičtí myslitelé byli často hybateli dějin. Rezistentí strategie není prvoplánové rušení, ale reakce na sociální nerovnosti manifestované ve škole. Žáci kteří proti nerovnostem revoltují rozvíjí sami sebe - podporuje rozvoj žáka

Výsledky výzkumu žákovské rezistence

<i>Typ rezistentní strategie</i>	<i>Oblast řízení třídy</i>	
	Didaktická oblast	Oblast chování
Pasivní strategie	ignorace obsahu	ignorace učitele
Aktivní strategie	rozporování obsahu	vyjednávání výjimky
Agresivní strategie	útok na obsah	útok na normy nebo jejich reprezentanty

Žákovská rezistence: Pasivní strategie

► **V didaktické oblasti: ignorace obsahu**

Pan učitel žákům ukazuje zdroj, HDD, základní desku, procesor atd. Většinu komponentů nechá kolovat a žáci si je tak mohou prohlédnout. Všímám si, že kluci tak činí se zaujetím, naproti tomu holky to moc nezajímá.

► **V oblasti chování: ignorace učitele**

Bohužel některé dívky se mezi sebou bavily velmi hlasitě a napomínání nemělo úspěch. Když jsem se ptal učitelů, tak jsem se dozvěděl že tyto dívky jsou známá firma, a jejich ignorace učitelů je na velmi vysoké úrovni.

Žákovská rezistence: Aktivní strategie v didaktické oblasti

Rozporování obsahu

- *Otázky a komentáře žáků:* „Paní učitelko, já musím nesouhlasit, hrady a zámky nejsou státním majetkem, co restituce?“
- Zadal jsem jim samostatnou práci, která spočívala v tom, že měli na jednu půlku listu psát výhody, které jim chození do školy přináší a na druhou půlku nevýhody. Někteří žáci vypracovali úkol velmi hezky, ale jiní se vůbec nesnažili. Příkladem je Jenda, který měl v nevýhodách 5 bodů týkajících se učitelů (nenávidím některé učitele, zlí učitelé...)

Žákovská rezistence: Aktivní strategie v oblasti chování

Vyjednávání výjimky

Já: „Toníčku, neběhej s plnou pusou po třídě, sedni si a najez se v klidu“

Tonda: „Ale já nemám plnou pusu, já ji mám poloprázdnou, takže to zvládám“

Žákovská rezistence: Agresivní strategie

- **V didaktické oblasti – útok na obsah**

Dále dostali pracovní list týkající se národnostních menšin. Bylo těžké s nimi tento list dělat, na problematiku rasismu reagovali docela agresivně.

- **V oblasti chování – útok na normy nebo jejich reprezentanty**

Uvědomuji si, že žák nedával pozor. Pak se zeptal, co má dělat doma, a protože se paní učitelka věnovala jinému žákovi, zopakovala jsem mu co říkala. A on na mě vystartoval, že nejsem žádná jeho učitelka, tak mu nemám co zadávat úkoly. Velice se rozzlobil a kopnul lavici na mě. Tato událost mě velice vyděsila.

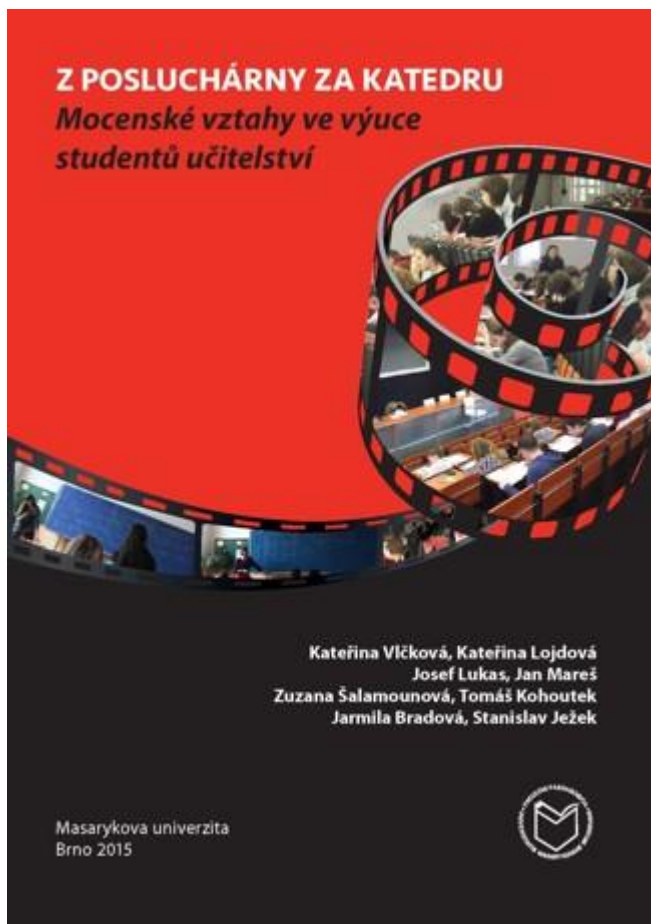
Shrnutí žákovské rezistence

- Rezistentí strategie žáků se vyskytují v oblasti chování i v didaktické oblasti
- Resistenní strategie nabývají podob od pasivity přes aktivní resistenci po agresivitu
- Přesto že lze vnímat resistenní strategie v rozporu s normami školy, mohou být také prostředkem rozvoje žáka, vyjádřením jeho individuálních potřeb a reakcí na strukturální či individuální nerovnosti

Jak na to?

- Předcházet nekázní
- Porozumět příčinám nekázně a rezistence
- Reagovat na nekázeň adekvátně (srov. respektující výchova) a na základě porozumění individuálním příčinám

Doporučené zdroje

Základní:

Z posluchárny za katedru. Mocenské vztahy ve výuce studentů učitelství:

<https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/800>

- Lojdová, K. (2015). Není nekázeň jako nekázeň: Rezistentní chování žáků jako projev moci ve školní třídě. *Orbis scholae*, 9(1), 103–117.
- Lukas, J., & Lojdová, K. Řízení třídy: přístupy, oblasti, strategie. *Pedagogika* 68(2), 155-172.

články jsou
online

Další

- Bendl, S. (2011). *Kázeňské problémy ve škole*. Praha: Triton.
- **Cangelosi, J. S. (2000). *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce* (Vyd. 3). Praha: Portál.**
- Mareš, J. (2013). Nevhodné chování učitelů k žákům a studentům. *Studia paedagogica*, 18(1), 7-36.
- Šedřová, K. (2011). Mocenské konstelace ve výukové komunikaci. *Studia paedagogica*, 16(1), 89–118.
- Šedřová, K. (2015). Moc v dialogickém vyučování. *Pedagogická orientace*, 25(1), 32–62.

Doporučuji. K. L.